

Eggens als recensent

Citation for published version (APA):

Smits, J. M. (1997). Eggens als recensent. *Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie*, 128(6255), 79-85.

Document status and date:

Published: 01/01/1997

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Mr J.M. Smits*

Eggens als recensent

J. Eggens (1891-1964) wordt beschouwd als één van Nederlands grootste civilisten. Aan de hand van de recensies die hij in vooral het WPNR schreef, worden persoon, werk en methode van Eggens besproken.

1. Inleiding

Dat Jannes Eggens algemeen wordt beschouwd als één der grootste civilisten van deze eeuw, is bekend. Wie bijvoorbeeld de interviews in *Acht Civilisten in burger*¹ tot zich neemt, kan tot geen andere conclusie komen dan dat Eggens samen met Paul Scholten en E.M. Meijers tot de groten van de moderne civilistiek wordt gerekend. Zonder uitzondering komen prijzende woorden over de lippen van diegenen die worden gevraagd naar Eggens' betekenis voor de ontwikkeling van het moderne privaatrecht.

In schril contrast met deze status die Eggens kennelijk inneemt wanneer het gaat om de persoonlijke beleving door juristen, staat echter de aandacht die zijn werk en persoon tot op heden hebben genoten. Waar aan de betekenis van Scholten en Meijers na hun dood speciale WPNR-nummers werden gewijd, bleef een dergelijk eerbewijs voor Eggens achterwege. Weliswaar verscheen nog tijdens zijn leven, namelijk ter gelegenheid van zijn afscheid als docent, een reeks artikelen in datzelfde WPNR, opgedragen aan Eggens, maar voor een meer abstracte beschouwing over zijn betekenis was tot op heden geen plaats.

Nu wordt een dergelijk doel met dit artikel ook niet nagestreefd. Hier wordt een beschouwing gewijd aan de betekenis van Eggens

als recensent. Dat daartoe ook het een en ander in meer algemene zin moet worden opgemerkt, is daarbij slechts een voordeel: uit eigen ervaring weet ik dat van de huidige generatie (jonge) juristen nog slechts een klein aantal de naam van Eggens kent, laat staan dat men weet welke verdiensten hij heeft gehad voor de Nederlandse rechtswetenschap. In het navolgende wordt daartoe eerst een korte levensschets gegeven van Eggens om vervolgens meer uitgebreid in te gaan op zijn werkzaamheden als bespreker van boeken. Eén affaire die destijds tot enige ophef moet hebben geleid in juridisch Nederland, maar die voor zover ik weet nu

J. Eggens

* Universitair hoofddocent vakgroep Privaatrecht Universiteit Maastricht.
1. J.M. van Dunné e.a., *Acht civilisten in burger*, Zwolle 1977.

INHOUD

79 Mr J.M. Smits: Eggens als recensent

85 Mr J.H. Linders: Recente Rechtspraak

86 Prof. mr P. van Schilfgaarde: Rechtsvragenrubriek

86 Prof. mr H.W. Heyman: Huurder of hypotheekhouder? Reactie

88 Prof. mr W.G. Huijgen: Naschrift

89 Mededelingen

89 Personalia

90 Aanwijzingen voor auteurs

90 Vacaturestaat notariaat

WP
NR

Weekblad voor privaatrecht,
notariaat en registratie

8 febr. 1997 - jrg. 128 - nr. 6255

WPNR - Uitgave van de
Koninklijke Notariële
Broederschap, Spui 184
2511 BW 's-Gravenhage
Postbus 16020
2500 BA 's-Gravenhage
Telefoon 070-3307111
Faxnummer 070-3453226

Ere-redacteur
mr J.M. Polak

Redacteurs
mr J.H. Linders
prof. mr P. van Schilfgaarde
mw mr I.S. Joppe
prof. mr M.J.A. van Mourik
prof. mr A.A. van Velten
prof. mr J.B.M. Vranken
prof. mr A.S. Hartkamp
prof. mr Jac. Hijma
prof. mr P.J. Wattel

Redactie-secretaris
mr A.L. Moussault-Jeswiet

Bureau-redacteur
mw A.E.M. van Dijk
Telefoon 070-3307156

Redactie-adres/Notariële
personeelsadvertenties
Postbus 16020, 2500 BA 's-Gravenhage
Telefoon 070-3307156
Faxnummer 070-3602861

Advertentie exploitatie
Sales & Services in advertising
and publicity
Postbus 2317, 1620 EH Hoorn
Telefoon 0229-211211
Faxnummer 0229-270404

Abonnementen-administratie
en exploitatie
Koninklijke Vermande bv
t.a.v. dhr A.W. van Dalen
Postbus 20, 8200 AA Lelystad
Telefoon 0320-237777, fax 0320-226334
Jaarabonnement f 264,- incl. BTW
Stud. abonnement f 171,- incl. BTW
Abonnementen buitenland f 343,-
Losse nummers f 12,50 incl. BTW
Opzegging van het abonnement kan
slechts schriftelijk geschieden voor 1 de-
cember van het jaar voorafgaande aan het
jaar van de gewenste beëindiging

Lay-out en druk
Joh. Enschedé Amsterdam b.v.
Postbus 8023, 1005 AA Amsterdam
Telefoon 020-6110102

Omslagontwerp:
C. Koevoets, Bloemendaal

ISSN 0165-8476

enigszins in de vergetelheid is geraakt, krijgt bijzondere aandacht.

2. Eggens als jurist en als persoon

Het is moeilijk om een korte schets van Eggens' leven en werk niet het karakter van een opsomming te geven daar hij werkzaam was in vele verschillende functies. Om het navolgende niet al te eentonig te maken, zal ik bij enkele belangrijke wapenfeiten enige uitspraken van anderen over Eggens toevoegen, voor zover deze althans kenbaar zijn uit reeds gepubliceerde bronnen². Daarbij past de waarschuwing dat het eigenlijk onmogelijk is om Eggens' carrièreverloop te schetsen zonder daarbij zijn karakter te betrekken: de reputatie van Eggens als een 'lastige' man heeft zijn professionele leven niet weinig beïnvloed. Voor zover hier anekdotes worden aangehaald, geschiedt dat dan ook niet om Eggens op enigerlei wijze te diskwalificeren, maar slechts om een beter licht te werpen op het verloop van zijn loopbaan.

In 1891 geboren als zoon van de in zijn tijd nogal bekende Utrechtse notaris Jacob Eggens, studeerde Eggens in Utrecht rechten tussen 1910 en 1917 en legde hij tevens de beruchte notariële staatsexamens af (in 1915). Aan mij onbekend is of Eggens ook het befaamde 'derde deel' van dit examen in één maal haalde: of dat al dan niet het geval is geweest, zal overigens ook niets over de eventuele kwaliteiten van de kandidaat hebben gezegd. Pitlo in deze een niet geheel onverdachte bron overigens, nu de latere Amsterdamse hoogleraar het derde deel zelf namelijk in elk geval niet bij eerste gelegenheid haalde – merkte immers ooit op:

'(...) ik zakte voor mijn derde deel. En dat kan ik zonder schande zeggen, want dat was een onmogelijk examen; ieder normaal mens zakte daarvoor minstens een maal. Nou ja, er waren er enkelen die het bij toeval, maar dan ook echt bij toeval, meteen haalden, maar er waren mensen die drie, vier keer (tot tienmaal toel) dat derde deel deden; dat was werkelijk een soort van Chinese tortuur hè!'

Na de notariële studie voltooid te hebben, werd Eggens kandidaat-notaris (de praktijk zou hij overigens slechts kort uitoefenen). In 1917 promoveerde hij bovendien op stellingen, om vervolgens enige tijd op het parket en de griffie van het Hoog Militair Gerechtshof, waar hij oorspronkelijk als gemobiliseerde terecht was gekomen, werkzaam te zijn (1917-1922). Toen begon ook zijn lange carrière als rechtsleraar: in 1920 vestigde hij zich in Utrecht als opleider voor het notariaat⁴. Het is niet te gewaagd om te veronderstellen dat Eggens in de dertien jaar dat hij als opleider werkzaam was, meerdere malen een hoogleraarspost aan zijn neus voorbij zal hebben zien gaan. Zijn reputatie van bijzonder begenadigd docent had hij echter al snel gevestigd. Leerling Pitlo zegt er van:

'Eggens was een man die zich enorm inspande. Die groepen van notariële studenten waren altijd vrij klein – we zaten er met zes of acht mensen – maar hij spande zich daarvoor in alsof hij voor een grote collegezaal stond. (...) (Eggens) bracht mij het plezier erin bij. Die liet me merken wat er allemaal met het recht te doen was en wat er allemaal achter zat.'

Maar net zo snel als hij zijn reputatie als docent vestigde, zo snel ook werd bekend dat hij een man met een moeilijk karakter was:

'Maar bij Eggens was het eigenlijk zo, dat iedereen in het land zei: die man, die moet hoogleraar worden – als het maar niet bij ons is. Zo lag het ongeveer!'

Waarin dat moeilijke karakter zich bijvoorbeeld uitte, blijkt uit de volgende woorden van Beekhuis:

'Eggens was typisch iemand die uitging van de opvatting: zijn mening was het en een andere mening was fout. Dat ging tot het grappige toe (...). Een keer kwam mijn dochter, die in Amsterdam studeerde, van college, en toen kwam zij een rechtenstudente tegen die net Eggens gelopen had. En die zegt: 'Zo, jij bent de dochter van professor Beekhuis uit Groningen? Eggens heeft het uitvoerig over hem gehad; ik wist niet dat hij zó dom was!'

En Dorhout Mees, Eggens' latere collega in Utrecht, weet te melden:

'Van Eggens heb ik wel eens het verhaal gehoord, dat hij in de staatscommissie zei tegen Meijers en Van Brakel – Scholten zat er misschien ook in, dat weet ik niet – 'Julie moeten nog leren denken!'

Het is deze combinatie van enerzijds een groot rechtsleraar en anderzijds een 'moeilijke' persoonlijkheid die Eggens carrière verder bepaalde. In 1935 werd hij benoemd tot notaris te Maarssen als opvolger van L.G. James, maar juist in datzelfde jaar viel de post van hoogleraar Nederlands-Indisch burgerlijk recht aan de Rechtshogeschool te Batavia vrij door het vertrek van H.R. Hoetink naar Amsterdam. Eggens verkoos hem op te volgen boven een bestaan als notaris. Of dit voor Eggens een bijzonder aantrekkelijke academische positie was, mag echter worden betwijfeld: in elk geval zal hij liever aan een Nederlandse Universiteit verbonden hebben willen geraken. De mogelijkheid daartoe had zich bijvoorbeeld niet lang voor zijn vertrek naar Indië voorgedaan: in 1929 had J.Ph. Suijling ontslag genomen als hoogleraar aan de Universiteit in Eggens' geboorteplaats Utrecht om zich te kunnen gaan wijden aan zijn magnum opus, de Inleiding tot het Burgerlijk Recht⁵. In plaats van Eggens, die op grond van de verdiensten die hij reeds toen had als geen ander in aanmerking zal zijn gekomen, werd S. van Brakel toen benoemd¹⁰.

Tijdens de bezetting hij was vanuit Indië via Australië naar Engeland gekomen – verbleef Eggens in Londen, waar hij werkte als wetgever in het Departement van Koloniën en vooral als voorzitter van de Commissie Herstel Rechtsverkeer. Hij zou er later weinig woorden aan vuil maken, maar zeker is dat hij een belangrijk aandeel had in de vaak uiterst perfectionistische formuleringen waardoor een deel van de herstelwetgeving wordt geken-

2. Gegevens werden ontleend aan het Eggens-nummer, WPNR 4701 (1961), p. 500 v.v., vooral aan de beschouwing van A. Pitlo daarin, aan het In Memoriam in WPNR 4823 (1964), p. 359, aan G.E. Langemeijer, Herdenking in Jaarboek KNAW 1964-1965, p. 370 v.v., aan de bijdrage van H. Dooyeweerd in *Ars Aequi* XX (1971), p. 159 v. en ten slotte aan de levensbeschrijving door E.H. Hondius in *Zestig juristen*, Zwolle 1987, p. 261 v. Zie ook A. Pitlo, Bij de dood van J. Eggens, integer en strijdbaar man, NRC 4 augustus 1964, p. 5.

3. Acht civilisten in burger, o.c., interview met Pitlo, p. 202.

4. Hondius, o.c., p. 261, dateert dit moment m.i. ten onrechte in 1922. Voor zover ik heb kunnen nagaan, is de eerste vermelding van Eggens als opleider voor de notariële staatsexamens afkomstig uit 1920. Zie WPNR 24 juli 1920 (no. 2639), p. 380: 'Bij ondergeteekende bestaat gelegenheid tot opleiding voor de Notariele examens. Dit jaar uitsluitend voor het eerste gedeelte, 1e en 2e studiejaar. Mr. J. Eggens, Candidaat-Notaris, Koningslaan 30, Utrecht.' Zie ook WPNR 2640 (1920), p. 388.

5. Acht civilisten in burger, o.c., p. 202. Zie ook Langemeijer, Herdenking, p. 371, die stelt dat Eggens in het gezelschap van de notariële opleiders 'de rol van een snoek in een karpervijver' moet hebben gespeeld; zijn ambitie lag veel hoger dan alleen de training voor examens of praktijk.

6. Acht civilisten in burger, o.c., p. 224. Vgl. interview Langemeijer, p. 135: 'Ik denk dat hij zeker een tiental professoraten – waar hij overigens door en door recht op gehad zou hebben – misgelopen is, eenvoudig omdat ze de man niet wilden'.

7. Acht civilisten in burger, o.c., interview Beekhuis, p. 11.

8. Acht civilisten in burger, o.c., interview Dorhout Mees, p. 95.

9. Vgl. H.A.M. Aaftink, Johannes Philippus Suijling 1869-1962; een onafhankelijk geleerde, in: G.C.J.J. van den Bergh e.a. (red.), *Rechtsgeleerd Utrecht*, Zutphen 1986, p. 193 v.

10. Vgl. Acht civilisten in burger, o.c., interview Pitlo, p. 224. Pitlo legt een verband tussen het feit dat Eggens de benoeming aan zijn neus voorbij zag gaan en zijn vertrek naar Batavia. Later zou Eggens de zoiest aangehaalde onaardige opmerking hebben gemaakt richting onder meer Van Brakel (1879-1953).

merkt¹¹. Na de oorlog (Eggens was in het uniform van luitenant-kolonel van het Militair Gezag teruggekeerd in Nederland), toen verschillende vacatures burgerlijk recht in Nederland vrij kwamen, werd Eggens dan eindelijk (bijzonder) hoogleraar burgerlijk recht in Nederland, doch wederom niet op een helemaal als volwaardig beschouwde post, nl. aan de beruchte Indologische Faculteit, in 1925 opgericht als concurrent van de Leidse bestuursopleiding. Lang duurde dit echter niet. Dorhout Mees meldt:

'Eggens was (...) na de oorlog hier bij de suikerfaculteit gekomen (...). Die werd toen plotseling wegens gebrek aan financiën opgeheven, en toen zat Eggens. Hij wilde toen vreselijk graag ergens anders hoogleraar worden, maar dat is niet gelukt¹².'

Inmiddels was Eggens (in 1950) Advocaat-Generaal bij de Hoge Raad geworden, wat hij tot 1957 zou blijven. G.E. Langemeijer, die hij aan het Plein als zijn directe collega aantrof, weet:

'Het is Donners invloed geweest, dat hij advocaat-generaal werd. (...) Donner was blijkbaar niet bang voor de reputatie van Eggens, als zou hij lastig zijn. Bij de Hoge Raad was hij ook inderdaad niet lastig – her zijn de gelukkigste jaren van zijn leven geweest, naar mijn idee¹³.'

Behalve A-G, was Eggens in de periode 1954-1956 tevens lid van het Driemanschap en werkte hij als zodanig aan het ontwerp voor het nieuwe BW. Algemeen bekend is dat hij dit slechts kort deed omdat de verhouding met de beide andere leden van de Commissie niet bepaald goed was te noemen. Eggens dacht over vele zaken zodanig afwijkend dat de standpunten van hem enerzijds en die van Jan Drion en F.J. de Jong anderzijds bijzonder moeilijk te verenigen waren¹⁴.

In 1957 (hij was 66) werd Eggens dan eindelijk gewoon hoogleraar in onder meer het burgerlijk recht en het burgerlijk procesrecht aan de Universiteit van Amsterdam. In deze hoedanigheid was hij de opvolger van Bregstein en het is niet te boud om te veronderstellen dat Pitlo, groot bewonderaar van Eggens, een grote rol heeft gespeeld bij deze benoeming:

'Toen Bregstein stierf, in 1957, en die plaats vacant werd, werd ik decaan. Toen was dus de vraag: wie wordt Bregsteins opvolger? Wat mij mijn hele leven had gehinderd, was dat Eggens, met zijn enorme capaciteiten, nog nooit voor een grote collegezaal had gestaan (...). Ik heb her altijd betreurd dat deze man niet voor een van de grote Universiteiten had gedoopt, en toen dat vraagpunt aan de orde kwam, heb ik meteen gezegd: nu moeten we Eggens vragen¹⁵.'

Dat zonder de bemoeienis van Pitlo Eggens wellicht nooit een ordinariaat in het burgerlijk recht zou hebben verkregen, is huiveringwekkend. De periode waarin de Amsterdamse studenten zijn colleges konden volgen, is toch al bijzonder kort (slechts drie jaar, tot Eggens' emeritaat in 1961) geweest. In 1964 overleed Eggens in Den Haag, de plaats waar hij toen al geruime tijd woonde.

3. De methode van Eggens

Is in het bovenstaande al iets gebleken van de bijzondere persoonlijkheid van Eggens, met name wat betreft zijn onderwijsgevende capaciteiten, de reden waarom hij nu nog – en naar ik aanneem tot in de verre toekomst – op hoge waarde wordt geschat, is een andere: die ligt in zijn publicaties. In een hoogst persoonlijke stijl schreef hij ongeveer zestig artikelen, die voor het overgrote deel (zeker vijftig) in het WPNR werden gepubliceerd. Daarnaast

bewerkte hij het deel over bewijsrecht in de Verklaring van het Burgerlijk Wetboek van Land (wat hij zelf beschouwde als zijn beste werk), alsmede het ook toen al door het notariaat veel gebruikte boek van Klaassen over Huwelijksgoederen- en erfrecht (oorspronkelijk verschenen in 1904) en beantwoordde hij als redacteur van het WPNR een groot aantal rechtsvragen. Voegt men hier nog vele besprekingen van recente rechtspraak, vijf universitaire redes en vier preadviezen aan toe, dan is het beeld wel compleet.

Het is bijzonder moeilijk om te omschrijven waarin nu precies de kracht van deze publicaties ligt. Een goede indruk krijgt men pas door er zelf kennis van te nemen. Als voorbeeld van de Eggens typerende stijl volgt hier een mijns inziens karakteristieke (en tevens weinig bekende) passage uit zijn recensie van Ruttens bewerking van het verbintenissenrecht in de Asser-serie. Nadat Eggens met instemming kennis heeft genomen van het verband dat Rutten legt tussen consensualisme, verbindende kracht en contractsvrijheid bij de vraag naar de grondslag van de contractuele gebondenheid, zegt hij:

'De individuele mens heeft, als privaat persoon, in beginsel het recht zijn wil, ten aanzien van het zijne, zijn vermogen, in vrijheid te bepalen. Maar de van deze vrijheid niet los te maken keerzijde is dan ook, dat hij, indien hij eenmaal zijn wil – jegens een ander of anderen – geopenbaard en daarmee bepaald heeft, aan deze wilsbepaling gebonden is, zó als deze hem rechtens – objectief – wordt toegerekend. Als persoon behoort hij dan te willen – en wil hij dan ook, indien hij zichzelf als persoon verstaat – datgene, wat zijne wilsverklaring rechtens betekent, onafhankelijk van hetgeen hij al dan niet – voor zichzelf: intern – gewild heeft. (...)

De vrijheid van wil en wilsbepaling brengt dus mede – als zedelijke eis – de gebondenheid aan het gegeven woord, en in het geven van dit woord vindt dus deze vrijheid haar grens: eenmaal gegeven, is dit woord bindend, naar wat het rechtens betekent. En – juist – ter wille van zijn vrijheid behoort de gever van dit woord het door hem – aan zijn wederpartij – gegeven woord teken te doen gelden naar de betekenis, welke dit teken rechtens heeft¹⁶.'

Alleen Eggens had dit kunnen schrijven. Wie maar één zijner artikelen heeft gelezen, herkent een volgend onmiddellijk aan de stijl met veel komma's, bijzinnen, gedachtenstreepjes en aanhalingstekens. Pitlo schreef in 1961, bij Eggens' afscheid als hoogleraar, over zijn artikelen:

'Het gaat bij deze publicaties niet zozeer om het onderwerp, dat zij behandelen. Dat onderwerp is min of meer toevallig, vaak gekozen naar aanleiding van een kwestie en vogue of een arrest, dat aandacht verdiende. De onschatbare betekenis van deze artikelen ligt in de wijze van benadering van het recht, die aan deze publicaties, evenals aan zijn overig oeuvre, ten grondslag ligt. (...) Dit is ook de oorzaak, dat de artikelenstroom op een

11. Overigens niet altijd zeer positief gewaardeerd; zie bijv. het interview met J.H. Beekhuis, *Geschriften van Beekhuis*, Zwolle 1989, p. 23. In de Leidse UB (sign. 925 A 1) bevindt zich een verzameling doorslagen van de secretaris van deze Commissie, waardoor de invloed van Eggens op de herstelwetgeving voor een nijvere onderzoeker haast woordelijk valt na te gaan.

12. Acht civilisten in burger, o.c., interview Dorhout Mees, p. 95.

13. Acht civilisten in burger, o.c., interview Langemeijer, p. 135. Het betreft hier de vroegere Minister van Justitie J. Donner (1891-1981), die in 1933 tot raadshier in de Hoge Raad werd benoemd en van 1946 tot 1961 President was van het college.

14. Zie hiervoor het zeer lezenswaardig proefschrift van E.O.H.P. Florijn, *Ontstaan en ontwikkeling van het nieuwe Burgerlijk Wetboek*, Maastricht 1995. Aanvankelijk waren alleen de vrienden Drion en De Jong aangezocht en tegen de zin van Minister Donker en op verzoek van beide heren werd Eggens toegevoegd. Later zou De Jong over die voordracht verklaren: 'Wat heb ik daar spijt van' (p. 179).

15. Acht civilisten in burger, o.c., interview Pitlo, p. 224.

16. WPNR 4294 (1953), p. 222.

gegeven ogenblik aanmerkelijk is versmald. (...) Eggens heeft het gevoel thans herhaaldelijk genoeg te hebben beroogd wat hij te zeggen heeft. Nog vijftienvintig opstellen over andere onderwerpen schrijven zou in wezen toch niet anders betekenen dan in herhaling vallen¹⁷.

Wat is dan die benadering van het recht? Zoals ik zijn geschriften altijd heb begrepen, komt zij daarop neer dat men uit de ontwikkeling die het recht doorloopt van abstract, analytisch en scheidend denken naar concreet en synthetiserend denken, afleidt hoe het naar geldend recht moet zijn. Eggens benadrukt steeds weer dat 'inzicht' moet worden verkregen in de 'beweging' van het burgerlijk recht sinds de codificatie. Alleen wanneer die beweging, het 'proces', wordt begrepen, verkrijgt men inzicht in de civielrechtelijke materie. Dit is een betrekkelijk vage omschrijving, maar ter verduidelijking laat ik thans Eggens zelf aan het woord. De vraag die in de volgende passage voorligt, is op welke manier men de 'stand van zaken' ten aanzien van het recht dient te schetsen. In de visie van Eggens moet dit

'op eene wijze dat daarruit blijkt dat deze 'stand' niet 'stand kan houden', dus eigenlijk geen 'stand' is, maar moment in den ontwikkelingsgang van het recht, opdat wij dien gang beter leeren begrijpen, alsmede den invloed dien ons denken daarop heeft en behoort te hebben¹⁸.'

Dat het recht niet stil staat, is ook door andere auteurs – lang vóór Eggens – betoogd. Het karakteristieke van Eggens' opvatting is nu niet zozeer dat het recht niet stil staat (wat nog de mogelijkheid openlaat dat men de stand van zaken weergeeft zoals die nu is onder erkenning dat het straks anders is of ooit anders geweest is), maar dat men het recht alleen goed kan begrijpen in de beweging. Aldus ook is men in staat om verbanden te leggen tussen vele op het eerste gezicht ver uit elkaar liggende feiten, die immers begin- en eindpunt van een ontwikkeling kunnen zijn. De beroemde uitspraak van Eggens dat hij graag de hersens van Meijers – die immers grote kennis had van vroegere en buitenlandse rechtsstelsels – had gehad 'omdat hij er nog mee had kunnen denken ook', is daarmee niet zomaar een onaardige opmerking. De achtergrond is dat in Eggens' opvatting geldt dat hoe meer men weet van oud en vreemd recht, hoe beter verbanden te leggen zijn en hoe beter men het recht van nu dus begrijpt.

Hiermee is slechts één aspect van Eggens' methode aangegeven. Een ander – voor Eggens zelf natuurlijk weer niet te scheiden van het bovenstaande – betreft de nadruk op de relativering in het recht: Eggens is zo ongeveer de uitvinder van de idee dat eigendom, verbintenis en welk leerstuk dan ook, jegens de een andere rechtsgevolgen kan hebben dan jegens de ander¹⁹. Aldus is Eggens voor het recht wat Einstein voor de natuurkunde is. En daarmee hangt weer samen de bij Eggens zeer prominent aanwezige gedachte dat met de wijziging van het denken ook het recht zich wijzigt omdat het recht nu eenmaal produkt is van dat denken.

Waar het onmogelijk is hier uitgebreider in te gaan op Eggens' methode, kan in elk geval worden gesteld dat Eggens' rechtsopvatting hem de gelegenheid bood anderen met een zekere regelmaat van inconsequentie in hun geschriften te beschuldigen: wie – zoals Eggens – alle rechtsinstituten tot op de bodem heeft doordacht, kan diegegeven die in hun naïveteit menen iets 'zomaar' te kunnen poneren omdat dat 'tenslotte zo is', wel altijd iets verwijten. Eggens Hegeliaanse methode van rechtsbeoefening laat ik hier nu verder rusten en concentreer mij op de betekenis van Eggens als recensent.

4. Eggens als boekbespreker

Bibliografisch onderzoek dat ik naar de publicaties van Eggens verrichtte laat zien dat Eggens in verschillende tijdschriften boekbesprekingen publiceerde. De meeste verschenen in het WPNR (totaal dertig), maar ook in het Rechtsgeleerd Magazijn (drie) en in het Indisch Tijdschrift van het Recht (vijf) vinden we recensies terug. Aangenomen moet worden dat het vinden van een recensent voor de oorlog niet anders geschiedde dan nu, zodat het grote aantal recensies in WPNR kan worden verklaard uit het eenvoudige feit dat Eggens lange tijd redacteur was van dit tijdschrift (nl. van 1927 tot 1951). Voor de overige besprekingen (en die in het WPNR van vóór zijn redacteurschap) zal hij door de redactie van genoemde tijdschriften zijn aangezocht.

Het onderwerp van de meeste boekbesprekingen betreft niet specifiek met het notariaat verbonden onderwerpen, maar juist titels op het terrein van het algemene burgerlijk recht. Wel ligt een duidelijke nadruk op goederenrechtelijke werken. Slechts zes van de in totaal 38 recensies betreffen strikt notariële titels. De lengte loopt zeer uiteen: van slechts een aankondiging van enkele regels tot wat tegenwoordig een 'review article' zou heten²⁰.

Dan kom ik op een meer heikel punt: de toon van de boekbesprekingen. Zoals zojuist al gemeld, was Eggens er de man niet naar zijn mening onder stoelen of banken te steken. Dit blijkt ook uit zijn recensies. Waar deze tegenwoordig zelden uitgesproken negatief uitvallen en, indien dat wel het geval is, door de recensent zelve mogelijke verklaringen voor het achterblijven van de geachte auteur worden gezocht, komt men bij Eggens enkele besprekingen tegen die door de gerecenseerden als bijzonder pijnlijk zullen zijn ervaren. In een recensie van Hofmanns Het Nederlandsch Zakenrecht uit 1931 leest men bijvoorbeeld: 'Het is jammer dat de schrijver zich thans reeds aan eene zoo moeilijke taak heeft gewaagd; wil hij belangrijker werk leveren, dan zal hij eerst dogmatisch begrip moeten ontwikkelen'²¹.

In 1929 recenseert Eggens de zesde druk van het bekende boek De Wetgeving op het Notaris-Ambt van Sprenger van Eyk in de bewerking van Libourel²². De bespreking, uitgespreid over twee afleveringen van WPNR, is bijzonder negatief. Eggens komt al snel op wat hij de kern van het boek noemt, nl. het verschil tussen partij-akte en ambtelijke akte. Hij zet uiteen dat Libourels weergave inconsequent is om dan te komen tot het oordeel dat de behandeling 'bijna niet meer te volgen is':

'het is de schuld van den schrijver, die dit geheele onderwerp (...) niet voldoende heeft doordacht, die blijkbaar telkens wel voelt, dat er iets hapert, doch zich dan terugtrekt achter woorden die dit voor den oppervlakkigen lezer maskeeren, en blijkbaar voor den schrijver zelf ook, want het is toch moeilijk aan te nemen, dat hij zich zelf bewust tegenspreekt.'

17. A. Pitlo, Eggens – 1891 – 20 oktober – 1961, WPNR 4701 (1961), p. 502. Vgl. Pitlo in de NRC van 4 augustus 1964: 'Diepe voren heeft de Grootmeester getrokken. (...) Voor een of twee generaties heeft hij materiaal ter uitwerking nagelaten'.

18. Recensie van D. J. Veegens-A.S. Oppenheim, Schets van het Nederlandsch Burgerlijk Recht, deel III, Verbintenissen, bewijs en verjaring, vierde druk, bewerkt door C. H. F. Polak, WPNR 3390 (1934), p. 540.

19. Zie – ook over Eggens – vooral J. Wiarda, De relativiteit van rechtsverhoudingen in het algemeen en die van den eigendom in het bijzonder, WPNR 4701 (1961), p. 572 v. Overigens is dit gedeelte van Eggens' gedachtengoed vooral door Pitlo verspreid.

20. Resp. de bespreking van J. Wiarda's Cessie of overdracht van schuldvorderingen op naam in Indisch Tijdschrift van het Recht 147 (1938), p. 555 en de bespreking van de dissertaties van Helmich en Okma in WPNR 3989 (1947), p. 220 v., ook in VPO 2, p. 116 v.

21. WPNR 3217 (1931), p. 405.

22. WPNR 3081-3082 (1929), p. 19 v. Philip Bernard Libourel (1878-1954), geboren als notariszoon in 1878, gepromoveerd in 1905, werd in 1916 notaris te Delft, maar is vooral bekend geworden als voorzitter van de Broederschap der Notarissen gedurende vele jaren.

En verderop heet het:

'de schrijver heeft zijn stof niet gezien als een samenhangend geheel. Hij stelt elk onderdeel van een vraagstuk op zichzelf; zegt daar iets van dat op zichzelf wellicht zou zijn te aanvaarden, doch dat in het grootere geheel niet past. Om dezelfde reden is de vraagstelling dikwijls niet scherp genoeg; wat voldoende licht geeft in een cel, verlicht nog niet een vergaderzaal. Ik moest dus meer dan eens in het halfduister lezen, en hoop mij dan niet verlesen te hebben. Mij dunkt echter, dat dit aan onzen totaal-indruk niet veel zou afdoen.'

Deze bespreking leidde tot een reactie van Libourel²³. Eén van zijn overwegingen om deze te geven was 'een gevoel van piëteit' jegens Sprenger van Eijk: het dringt hem er toe 'aan te toonen, dat ik een zijner meesterwerken niet zoo hoopeloos heb verknoeid, als het geval zou zijn, als de beschouwingen van den heer Eggens gegrond waren'. Van de bezwaren van Eggens blijft niets over, zo meent Libourel:

'als een kaartenhuis vallen ze ineen, en de vrijmoedigheid, waarmede de heer Eggens mij verwijt, dat ik dit gehele onderwerp (...) niet voldoende heb doordacht en onbewust mij zelve tegenspreek, is van ontstellenden aard.'

Er kwam wederom een Eggensiaanse reactie op deze reactie²⁴, maar waar het hier om ging was aan te tonen dat Eggens niet zelden werd verleid tot betrekkelijk harde uitspraken omtrent de door hem gerecenseerde titels.

Dit was overigens niet altijd het geval. Zijn recensie van de redes van G. de Grooth en Ph.A.N. Houwing²⁵ zijn bijvoorbeeld bijzonder ingehouden. Eggens beperkt zich tot citaten uit de titels omtrent de verhouding tussen rechtszekerheid en rechtvaardigheid zonder dat hij daar kritiek op levert. Dat hij die kritiek niet gehad zou hebben, is echter gelet op de weergegeven, vaak weinig in Eggens' betoogtrant passende, stellingen van de auteurs niet wel voorstelbaar.

Daar staat weer tegenover dat Eggens soms ook uitgesproken positief was over de pennevruchten van anderen. In de recensie van Van Dievoets Het burgerlijk recht in België en Nederland van 1800 tot 1940 leest men op typisch Eggensiaanse wijze van een 'verrijking, die te groter is omdat zij omvat de verrijking van de éénheid - in onderscheid - van België en Nederland, een verrijking dier éénheid in gehalte, immers naar de geest die vrij maakt'²⁶. De meest positieve bespreking die ik vond, was die van het (Hegeliaanse) proefschrift van Van Haersolte. Eggens noemt dit een 'zeer bijzonder en bijzonder belangrijk geschrift'. Het is 'inderdaad een levend en levenwekkend boek, waarvoor ik den schrijver gaarne hulde breng, en dat ieder aangaat - al dan niet jurist - die 'een wijs hart' wil bekomen, die zichzelf tegenover - en in - God, de wereld, kerk, staat en recht - in ongescheiden onderscheidenheid met hem en met elkander - wil trachten te begrijpen'.

Het is uiteindelijk niet eens zo heel moeilijk om aan te geven wanneer Eggens een gerecenseerd werk al dan niet positief waardeerde. De onder II gegeven hele korte aanduiding van Eggens' methode is in dat verband verhelderend. De toetssteen van Eggens is de mate waarin een auteur consequent is, zichzelf niet tegenspreekt bij het weergeven van wat recht is - wat neerkomt op wat recht geweest is en moet zijn. Eggens zelf schetst dit credo in zijn recensie van een deel van Suylings Inleiding tot het burgerlijk recht uit 1936. Hij verwijt Suyling hier inconsequentie door middel van het weergeven van een citaat uit een boek van Conrad Ferdinand Meyer²⁷:

*'...Ich bin kein ausgeklügeltes Buch,
Ich bin ein Mensch mit seinem Widerspruch.'*

5. De affaire Russel

Thans is het moment aangebroken om nader in te gaan op een kwestie die als de 'affaire Russel' de geschiedenis in is gegaan. Kort gezegd komt die hierop neer dat een zeker door deze Russel geschreven studieboek over verbintenissenrecht door Eggens vernietigend is besproken in WPNR, waarop de auteur een proces heeft aangespannen tegen Eggens. De precieze feiten zal ik hieronder zo nauwkeurig mogelijk trachten weer te geven, maar niet nadat meer uitgebreid is ingegaan op de persoon van de besproken auteur.

Wie was deze Russel? Charles Hyppolyte Daniël Marie Joseph Russel, geboren in 1889, bezocht - niet ongebruikelijk voor kinderen uit de Katholieke elite van zijn tijd - het seminarie Rolduc bij Kerkrade en bereidde zich daarna - in dezelfde periode als Eggens dat deed - voor op de notariële staatsexamens (net als Eggens voltooide hij die studie in 1915). Na een korte periode als kandidaat-notaris te hebben gewerkt, was hij van 1918 tot 1921 waarnemend inspecteur der Directe Belastingen te Helmond. In 1920 (wederom in hetzelfde jaar als Eggens dat deed te Utrecht) vestigde hij zich te Groningen als opleider voor de notariële examens²⁸, om in 1931 te worden benoemd tot notaris te Eijsden. Dit zou hij blijven tot in 1959²⁹. In die periode van 28 jaar was Russel zeer actief in het maatschappelijk leven; zo was hij onder meer oprichter van de Oranjevereniging te Eijsden, initiator van de in 1934 opgerichte Handels- en Industrievereniging van Eijsden, hoofdredacteur van 'De Grenswacht' en voorzitter van de (naar ik aanneem inmiddels ter ziele gegane) Bond van groote gezinnen. Bovendien was Russel voorzitter van de afdeling Maastricht van de RKSP. Als de bronnen mij niet bedriegen, moet hij zich bovendien bij wijze van hobby met de fruitteelt hebben bezig gehouden (hij was lid van de Pomologische Vereniging voor de Fruitteelt) en schijnt hij een liefhebber te zijn geweest van jagen en schermen. Toen hij overleed, liet hij een vrouw en vijf kinderen na³⁰.

Wat opvalt bij deze beschrijving is dat de levens van Eggens en Russel tot op zekere hoogte parallel zijn verlopen: beiden zijn omstreeks dezelfde tijd geboren en beiden waren werkzaam in het notariaat. Bovendien waren zij allebei vervolgens opleider tot in het begin van de jaren '30. Het hoeft geen betoog dat zij elkander dan ook meerdere malen zullen zijn tegengekomen in de kleine juridische wereld van voor de oorlog. Zeker is dat hun levens elkaar in ieder geval op één moment hebben gekruist.

In 1926 (hij was 37 en nog steeds repetitor) publiceerde Russel een

23. WPNR 3088 (1929), p. 126-129.

24. WPNR 3088 (1929), p. 128-129. Het schrijven daarvan was Eggens overigens 'eene pijnlijke en onbevredigende bezigheid', zo biecht hij de lezer op.

25. WPNR 4019 (1948), p. 38-40.

26. WPNR 3997 (1947), p. 290.

27. WPNR 3512 (1937), p. 190-191.

28. Zie WPNR 2644 (1920), p. 432: 'Not. Cursus te Groningen, onder leiding van Ch. Russel, Cand.-Not. Hervatting der lessen 1 October a.s. Aanmelding Kraneweg 43 Groningen'. Als auteur had Russel een voorkeur voor curieuze vragen. Behalve over 'de fiscaalrechtelijke verplichting tot het openleggen van boeken' (in WPNR 2592 (1919), p. 324) publiceerde hij berekeningen naar aanleiding van art. 963a B.W. (in WPNR 2811 (1923), p. 611-612), die niet anders dan met een flauwe glimlach kunnen worden gelezen.

29. Hij werd ontslagen op eigen verzoek bij KB van 5 mei 1959. Vgl. de Protocolleestaat in WPNR 1959. J.H.M. van Hall volgde hem op.

30. Behalve het later uitgebreid te behandelen studieboek, publiceerde Russel nog een boek toen hij eenmaal notaris te Eijsden was: Economische ordening van het grondgebruik in verband met de Europese Economische Gemeenschap, Deventer 1958, waarin hij De Ondergang van het Avondland voorspelt indien in het nieuwe Europa niet 'de juiste mannen op de juiste plaatsen' worden aangesteld.

boek genaamd 'Verbintenissen- en contractenleer'³¹. Het was blijkens het voorwoord bedoeld als een 'beknopt, doch volledig leerboek' en pretendeerde niet 'het resultaat van een baanbrekende oorspronkelijk-wetenschappelijke arbeid' te zijn. Het was gebaseerd op Russels dictaat voor Boek III van het oude BW, zoals hij dat met studenten doornam. Iets van het karakter van het werk krijgt men door bij lezing van Russels woorden:

'In hoofdzaak werd door mij volstaan met het kortelings blootleggen van de bestaande problemen, en het mededeelen van de onderscheidene opvattingen pro en contra. Slechts hier en daar werd door mij eenige afwijkende opvatting voorgestaan, onder verwijzing echter naar de heersende theorie.'

Zo lijkt het boek van Russel een welkome bijdrage aan de rechtsliteratuur van de jaren '20. Zo veel studieboeken op het terrein van het contractenrecht bestonden toen immers niet. Men had een sinds lang niet bijgewerkte en incomplete Asser, een door zijn karakteristieke behandeling voor de praktijk van die tijd weinig belang inboezemende Suijling (die toen bovendien nog niet het gehele verbintenissenrecht had bewerkt) en een behandeling van het verbintenissenrecht door Land die deels verouderd, deels incompleet was.

En ook Eggens, die het boek ter recensering krijgt toegestuurd door de redactie van het WPNR (waartoe hij zelf in het jaar daarop toetreedt), bekent dat hij, toen hij het 'oppervlakkig doorbladerde', meende dat het wel aan zijn bestemming beantwoordde. Hoe anders valt zijn eindoordeel echter uit! Ik laat thans enkele passages uit de recensie³² volgen. Allereerst het eindoordeel over het boek, dat Eggens aan het begin van zijn bespreking al geeft:

'Laat ik het maar ineens zeggen: de schrijver heeft te hoog gegrepen. Hij mist de scherpte van denken, en de scherpte van zeggen, die noodig zijn, om eerstbeginnenden te kunnen voorlichten op het veeltijds zoo moeilijk terrein der verbintenissen. (...) hij, die zich aan eene taak als deze waagt (moet) over eene eruditie beschikken, die hem in staat stelt klaar te denken en te formuleren. En daaraan hapert bij dezen auteur zeer veel.'

Wanneer de recensent dan enkele taal- en stijlfouten de revue heeft laten passeren, volgt:

'ten slotte vindt slordigheid van zeggen hare oorzaak in slordigheid van denken. Treedt zij zoo veelvuldig en in zoo hevige mate op als hier, dan verraadt zij een onvermogen tot uiting, dat ook door meerdere inspanning van den schrijver niet zou kunnen worden overwonnen. Het behoeft dan ook geen verwondering te baren, dat we in het betoog van den schrijver veelal weinig scherpte en overzichtelijkheid aantreffen, dat hij dikwerf niet de kern van de zaak treft, dat zijne voorbeelden – die hij lang niet altijd in voldoende mate geeft, – nog al eens ongelukkig gekozen zijn, waar het op zuiver begripsbepaling aankomt. Soms ontbreekt die begripsbepaling geheel, waar zij zeer noodig was.'

Eggens noemt daarop verschillende voorbeelden waaruit zou blijken van de gebrekkige redeneertrant van Russel om te besluiten met de volgende woorden, eerst ten aanzien van een specifiek punt (de behandeling der dading), vervolgens meer algemeen:

'Het is dan ook wel haast ongelofelijk, dat de schrijver hier inderdaad bedoelde, wat hij schreef, en zelfs door zoo duidelijke waarschuwingen niet is weerhouden om blindeelings in het water te rijden – omdat er naar de kaart, zooals hij die in zijn hoofd had, geen water was. Intusschen blijkt deze geestesgesteldheid van den schrijver zoo duidelijk op andere plaatsen, dat ik vrees ook deze plaats als een voorbeeld daarvan te moeten aanvaarden; als een – wel heel kras – bewijs, hoe de schrijver zich levenloos laat leiden door van buiten geleerde dogmata (...), zonder dat eenig juridisch instinct, gepaard aan enigszins geschoold denken, hem richting geeft, hem de betrekkelijkheid doet zien van overeen-

stemming en verschil, en hem behoedt voor tegenstrijdigheden.

Het spijt mij, dat mijn critiek niet vriendelijker kon zijn. Ik wilde echter niet alleen beweren, maar ook staven, dat dit boek zijn doel heeft gemist, dat – om mijn oordeel nog eens samen te vatten – de tafereelen, die ons voor oogen zijn gezet, in het algemeen wel goed zijn gekozen, maar dat het haperde aan het instrument, dat ze opnam, en ze weergaf, zoodat het resultaat werd als een rolprent uit den aanvang der filmkunst: vlakkerig en flakkerend, zonder scherpe beelden, zelfs wel met, nu minder, dan meer, verwrongen figuren, – zij het af en toe met een beter geslaagd moment. En ik voelde mij verplicht zoo te doen, omdat ik het verderfelijk acht dat studenten een zoo belangrijk onderdeel van hunne privaatrechtelijke studie aanvangen met op deze wijze verwerkt materiaal.'

Deze uitgebreide weergave van de recensie (overigens de eerste die Eggens ooit schreef!) geef ik niet voor niets. Het zijn juist deze passages die Russel aanleiding geven tot een reactie, eerst in het WPNR dat een maand na Eggens' recensie verschijnt. De bijdrage, onder de ietwat gezochte titel 'Contracritiek'³³, bevat een zestal inhoudelijke punten waarop Russel de kritiek van Eggens bestrijdt. Russel meldt expliciet dat hij tegen de kritiek van Eggens 'hier slechts een zakelijk verweer' wil voeren. De nadruk moet liggen op het woordje 'hier', want dat Russel zich wel degelijk meer gegriefd voelde dan uit de reactie in het WPNR blijkt, wordt duidelijk wanneer men weet dat Russel tegelijkertijd een procedure aanspande tegen Eggens bij de Utrechtse Arrondissementsrechtbank.

Het geschil tussen de beide repetitoren diende op 1 juni 1927³⁴. Russel vorderde de geleden vermogensschade wegens onzorgvuldig handelen van Eggens, nu deze laatste zijn kritiek op Russels boek heeft ingekleed

'in een voor eischer uiterst grievenden en hatelijken vorm en zich niet heeft ontzien zijne bezwaren tegen het boek over te brengen op de persoon van eischer, op welke persoon door den uitgever van eischer's voormeld leerboek allerminst critiek was gevraagd, en ten aanzien van welke persoon gedaagde naar de regelen van het burgerlijk fatsoen en maatschappelijk verkeer dan ook zich van critiek en zeer zeker van een critiek in zoo scherpen en grievenden vorm had behooren te onthouden.'

Na de weergave van een aantal passages uit de recensie volgt:

'dat deze passages (...) klaarblijkelijk bedoelen althans tot effect hebben, dat de schrijver zelf van het leerboek in het geding wordt gebracht en dat wel op zoodanige wijze, dat ieder onbevooroordeelde den indruk moet krijgen, alsof eischer (die als repetitor een groot aantal leerlingen uit alle deelen van het land om zich heeft verzameld en in het doceren dezer leerlingen zijn bestaan vindt) een prullig docent moet zijn, die niet in staat is behoorlijk te denken, laat staan zijn gedachten behoorlijk tot uiting te brengen en dan ook onbekwaam moet worden geacht aan leerlingen de noodige kennis bij te brengen op het gebied waarop hij werkzaam is.' (...)

'dat zulks te meer klemt, daar zoowel eischer als gedaagde als repetitoren voor de notarieële examens zeer druk bezochte cursussen geven, aan welke leerlingen uit verschillende plaatsen van Nederland deelnemen.'

De kritiek heeft ten gevolge, zoals gedaagde moest begrijpen:

31. Uitgegeven bij W.E.J. Tjeenk Willink te Zwolle. Het boek bevat 442 blz. Een inhoudsopgave en zaakregister ontbreken. Naar het schijnt is later een apart artikelregister uitgebracht, waarop ik echter niet de hand heb kunnen leggen.
32. WPNR 2964 (1926), p. 545-547.
33. WPNR 2968 (1926), p. 594-595.
34. Publicatie van de uitspraak vond plaats in zowel het WPNR 2999 (1927), p. 445-447, als in het Weekblad van het Recht 11775 (24 februari 1928), p. 3-4. Rechters waren S. Triesenberg (vz.), M.E. Havelaar en de meergenoemde latere Utrechtse hoogleraar S. van Brakel. Als procureur voor Russel trad op F.M.J.A. Lublink Weddik, voor Eggens B.R. Wesseling.

'dat vele leerlingen en ouders van leerlingen op grond van bedoelde critiek, neergelegd in een in notarieele kringen algemeen gelezen weekblad, er voor terugschrikken zich (respectievelijk hunne kinderen) toe te vertrouwen aan eischer's leiding en onderwijs bij de voorbereiding voor bovenbedoelde notarieele examens.'

Het verweer van Eggens is vervolgens heel kort en niet ten onrechte, zoals blijkt wanneer de rechtbank uitspraak doet.

'dat de door gedaagde gepubliceerde bespreking van eischer's geschrift, al behelst zij een in scherpen vorm uitgesproken afkeurend oordeel, toch geenszins te buiten gaat de grenzen, die bij besprekingen van wetenschappelijke geschriften hier te lande plegen te worden in acht genomen. (...)

dat iemand, die een leerboek van wetenschappelijken aard over een rechtsgeleerd onderwerp schrijft, zich daarover niet kan beklagen, daar hij door zijn pennevrucht te publiceren zich daardoor tevens aan in het openbaar geuite critiek blootstelt.

dat de beoordeling van een werk van wetenschap of kunst bezwaarlijk is los te maken van en bij grondige bespreking bijna steeds zal leiden tot de beoordeling van de persoonlijkheid des auteurs en dat het dus niet alleen het recht is van den criticus om aan te wijzen hetgeen in zoodanig geschrift zijns inziens onjuist of onvolledig wordt geacht, doch ook om uit dat geschrift op te sporen en uit te spreken aan welke eigenaardigheden in des schrijvers denkwijze en wijze van zich de dingen voor te stellen de gesignaleerde onvolkomenheden zijn toe te schrijven.

dat uitteraard ook daarbij de bespreking zakelijk, dat wil zeggen zoo noodig door bewijzen gestaafd behoort te zijn en zich behoort te onthouden van een bespreking der persoonlijke eigenschappen des schrijvers, die met het besproken werk niet in verband staan, terwijl evenzeer onrechtmatige aantasting van eer en karakter dient te worden vermeden, doch dat noch het een noch het ander hier is geschied. (...)

dat eischer schijnt te meenen, dat ten deze strengere eischen zouden gelden, omdat zoowel hij zelf als gedaagde als repetitor werkzaam zijn voor hen, die zich tot de notarieele examens voorbereiden, doch dat deze omstandigheid, aangenomen dat zij een dergelijke uitwerking zou kunnen hebben, toch, naar de Rechtbank meent, alleen dan gewicht in de schaal zou kunnen leggen, indien in de bespreking zelve op deze qualiteit van eischer en gedaagde ware gewezen, hetgeen ten deze niet is geschied, daar bij lezing van het artikel in zijn geheel duidelijk blijkt dat de criticus niet den repetitor, doch den schrijver Russel in verband met diens taalkunde en zijn juridische bekwaamheid bespreekt.'

Het oordeel spreekt voor zich. De vraag die resteert is wel of het boek van Russel werkelijk zo slecht was. Waarschijnlijk wel:

Eggens was een eerlijk man. Mij is één andere recensie bekend van Russels studieboek, van de hand van G.J. van Brakel³⁵. Deze is betrekkelijk mild. Van Brakel spreekt van 'enkele zwakke kanten', doch 'beheersching der stof is zeer zeker een kenmerk van het werk'. Wat zeker lijkt, is dat Russel zijn boek is blijven gebruiken bij zijn privé-onderwijs aan aspirant-kandidaat-notarissen, ondanks – of misschien zelfs dankzij – de kritiek van Eggens.

6. Ten slotte

De hier voor het voetlicht gebrachte affaire is misschien symptomatisch voor Eggens' wijze van benaderen van het recht: indien hij vond dat een auteur slecht werk had geleverd, was hij onmiddellijk bereid dat te zeggen, niet zozeer uit kwaadaardigheid als wel uit de overtuiging dat wanneer de auteur zich meer had ingespannen, de blootgelegde zwakheden zich niet hadden geopenbaard. Eggens eiste van anderen wat hij ook van zichzelf eiste: onvoorwaardelijke toewijding aan het burgerlijk recht. Hij kon zich waarschijnlijk niet voorstellen dat iemand met die toewijding zich nog steeds aan dezelfde inconsequenties schuldig zou maken. Deze houding blijkt bij uitstek bij de boekbesprekingen, de vorm van rechtsliteratuur waarin immers het meest van een directe dialoog sprake is. Maar aan deze psychologie van de koude grond mijnerzijds heeft de lezer vast geen behoefte. Laat ik daarom besluiten met de woorden van Goethe die Eggens zelf ooit aanhaalde en die het beste weergeven hoe Eggens zijn taak zag – als boekbespreker, als auteur, als jurist en als mens:

'Und solange du das nicht hast,
dieses: Stirb und werdel
bist du nur ein trüber Gast
auf der dunklen Erde³⁶.'

Mr J.M. Smits

35. In Themis 87 (1926), p. 372-374. In NJB 1 (1926), p. 45 verscheen een neutrale aankondiging.

36. Iets over de ontwikkeling van het privaatrechtelijk denken in de laatste halve eeuw, VPO 1, p. 331.

■ Recente Rechtspraak ■

Belastingrecht

Tweede gedeelte 1996

Successiewet

Aftrek van latente inkomstenbelasting en vrijgestelde pensioenrechten

HR 26 juni 1996 - BNB 1996-307

Ten gevolge van het overlijden van erflater verkreeg zijn weduwe een weduwenpensioen en hun minderjarige kinderen een wezenpensioen.

Deze pensioenen zijn vrijgesteld van successierecht op grond van het bepaalde in artikel 32 lid 1 sub 5 van de Successiewet.

De rechtsvraag, waar het in deze om ging, was of er toch een aftrek wegens latente inkomstenbelasting in mindering zou kunnen worden gebracht op basis van het bepaalde in artikel 20 lid 6 van de Successiewet.

De Hoge Raad oordeelde van niet, aangezien aan deze bepaling volgens haar wetsgeschiedenis ten grondslag ligt slechts inkomstenbelasting in mindering te brengen op met successierecht belaste verkrijgingen en dat was in casu niet het geval.

Een eigenlijk wel voor de hand liggende beslissing, waaraan de verzorgingsgedachte ten grondslag ligt.

Daarom is er een vrijstelling van successierecht voor pensioenrechten evenals een daarvan losstaande kapitaalsvrijstelling.

Op deze laatste vrijstelling wordt echter de pensioenvrijstelling (gedeeltelijk) geïmputeerd. Als nu een dergelijke imputatie plaats vindt en er dus een kleinere kapitaalsvrijstelling is, is er indirect dus niet van een vrijstelling sprake en hoe ligt het dan?

Het Gerechtshof te Amsterdam was van mening dat er in zo'n geval wel aftrek van latente inkomstenbelasting zal kunnen plaatsvinden voorzover er alsdan concreet sprake is van inkorting van de vrijstelling.